

En mordbrännares profil

av Juha Rautaheimo, kriminalkommissarie, Kriminalpolisen i Helsingfors

Föreliggande artikel är en förkortad version av en undersökning 1991, där undersökningspopulationen utgjordes av alla de personer som åren 1983—1990 i Helsingfors gjort sig skyldiga till och blivit dömda för mordbrand. Med mordbränder eller anlagda bränder avses sådana brott som nämns i den finländska strafflagens kapitel 34. Antalet gärningsmän i undersökningen anger inte antalet anlagda bränder i Helsingfors; detta antal är självfallet mycket större. Undersökningen kom att omfatta totalt 150 personer, varav 125 män (83 %) och 25 kvinnor (17 %). En motsvarande undersökning utfördes 1983, och materialet utgjordes då av mordbrännarna åren 1972—1982, totalt 185 personer. En jämförelse av tidsperioderna och antalet personer ger vid handen att mordbränderna i Helsingfors åtminstone inte i någon väsentlig grad ökat. Helsingfors kriminalpolis har årligen kunnat klarlägga något över 50 procent av alla de mordbränder som kommit till polisens kännedom.

Juha Rautaheimo

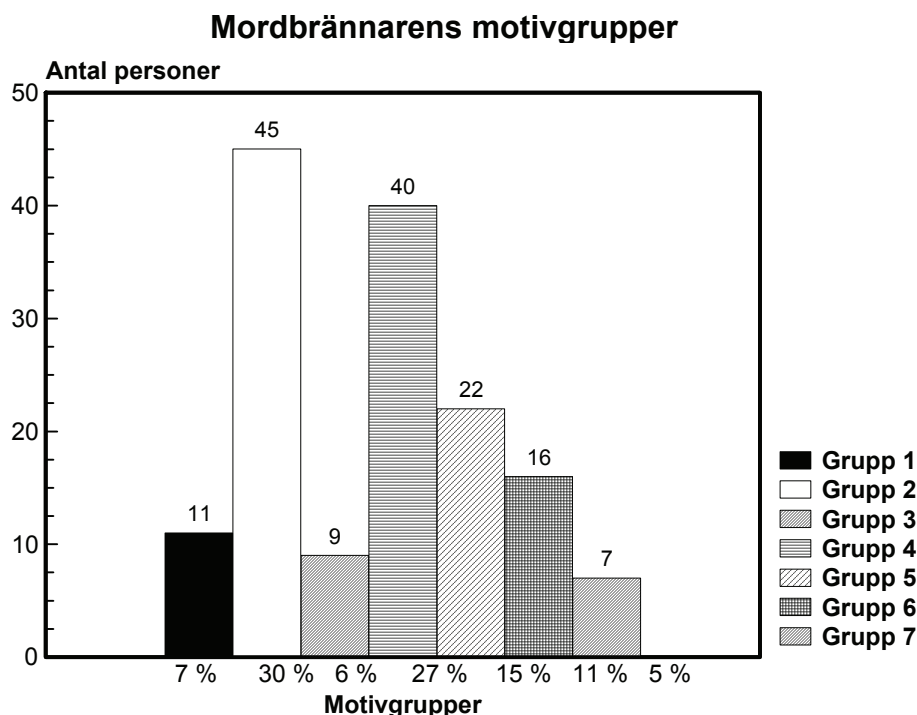
Som en inledning till undersökningen uppgjordes en förteckning över vilka variabler som kan utredas ifråga om alla medborgare. Därefter genomfördes en arkivletning, vilket innebar att man utredde vilka personer som i Helsingfors under den nämnda tidsperioden hade registrerats för mordbrand. Över dessa personer framtoogs förundersökningsprotokollen. Från protokollen och olika polisregister erhöles uppgifter om olika variabler. Undersökningsmaterialet kördes på ADB, vilket gav omfattande möjligheter till bl.a. olika slags korsvisa analyser av variablerna. Samtliga frågor kan vid behov analyseras t.ex. med hänsyn till motivgrupp, kön eller åldersklass. I denna framställning återges främst s.k. direkta fördelningar. Resultatanalysen är ännu inte helt slutförd.

Mordbrännarnas motiv

Mordbränderna/mordbrännarna indelades med hänsyn till motiv i sju grupper, en indelning som också till stor del är internationellt accepterad. Grupperna betecknades enligt följande:

1. Försäkringsbedrägeri eller begående/döljande av annat brott
2. Hämnd, svartsjuka, hat, avund och aggressivitet
3. Sensation, annat väckande av uppmärksamhet (terrorism, sabotage el.dyl.)
4. Alkoholister, sinnessjuka
5. Skadegörelse
6. Egentliga pyromaner
7. Barn under 15 år

Figur 1

Fördelningen på de olika motivgrupperna framgår av figur 1. I motivhänseende uppvisar männen klara skillnader gentemot kvinnorna. Av kvinnorna återfinns över hälften i grupp 4. Detta torde förklaras av att kvinnornas vanligaste motiv är försök till självmord och föremålet för branden är den egna bostaden.

Ålder

Mordbrännarens ålder vid tidpunkten för gärningen framgår av figur 2. För männen del kan två toppar tydligt urskiljas, den ena kring ca 20 år och den andra kring ca 30 år. Största delen av de kvinnliga mordbrännarna var ca 30 år. Männen i åldersgruppen 20 år var i allmänhet sådana som ville väcka uppmärksamhet, anställa skadegörelse eller också kunde de klassificeras som egentliga pyromaner. Merparten av 30-åringarna var alkoholister eller sinnes-

sjuka, såväl bland männen som kvinnorna. När det gäller ålderstopparna inverkar ett flertal olika faktorer, vilka kan härledas från de variabler som beskrivs i det följande.

Hemförhållanden under barndomen

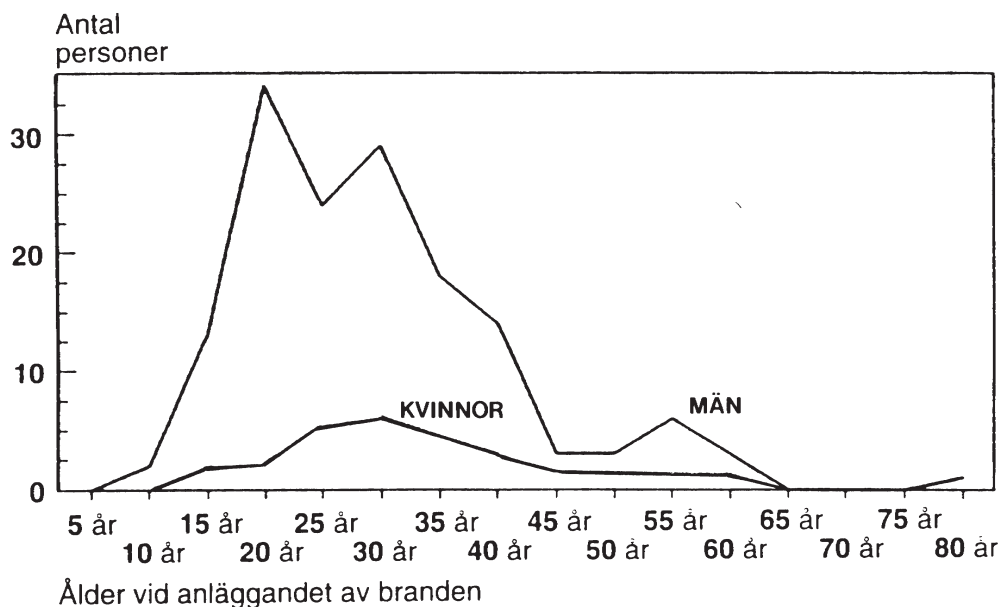
Av de undersökta personerna var 70 procent födda i städer och 30 procent på landsbygden. Hemförhållandena under barndomen indelades i tre nivåer enligt följande:

1. Goda hemförhållanden
2. Medelmåttiga hemförhållanden
3. Dåliga hemförhållanden

Inplaceringen av personerna i dessa grupper påverkades bl.a. av huruvida han eller hon levde i ett "helt" barndomshem, föräldrarna varit gifta eller frånskilda, hur personen ifråga har bott t.ex. efter det att föräldrarna separerat,

Figur 2

Mordbrännarens ålder vid tidpunkten för gärningen

huruvida barndomshemmet varit i höghus eller egnahemshus samt huruvida hemmet varit en egen bostad eller en hyresbostad. Det har också noterats huruvida personen varit enda barnet eller om han eller hon haft syskon. Hemförhållandena under barndomen har också angivits av personen själv vid förundersökningen.

Det framgår klart att mordbrännarnas hemförhållanden under barndomen i de flesta fall kan klassificeras som medelmåttiga eller dåliga. Barndomen spelar således en viktig roll när man försöker bedöma om en person senare kan komma att drivas in på brottets bana. Detta torde gälla generellt ifråga om brott; mordbränderna utgör inte härvidlag något undantag.

Föräldrarna

Föräldrarnas situation har delvis också påver-

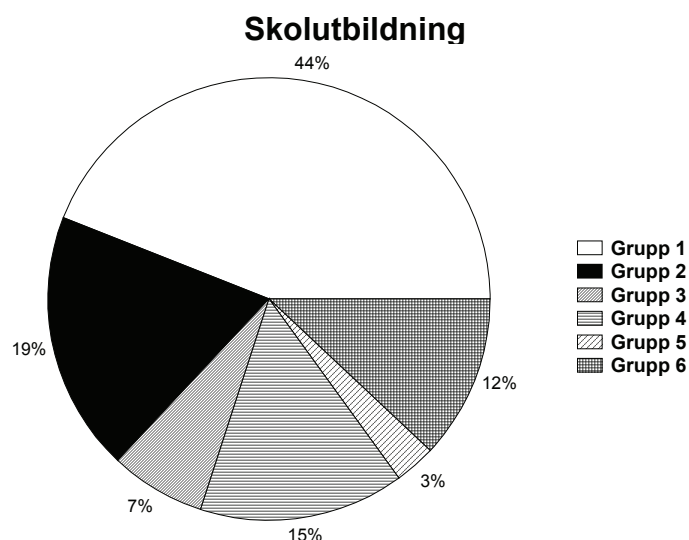
kat inplaceringen i den föregående variabeln. Av dem som gjort sig skyldiga till mordbrand har för 13 procent modern varit död och för hela 30 procent fadern varit död vid tidpunkten för gärningen. Sålunda har för var tredje mordbrännare åtminstone den ena av föräldrarna varit död. Av föräldrarna var 30 procent frånskilda. Mordbrännaren var i 10 procent av fallen adoptivbarn eller hade fötts utom äkten-skapet.

Det är värt att notera att en stor del av mordbrännarna har varit utan en fadersgestalt. I skilsmässofall bodde personen vanligen hos modern. Eftersom det i huvudsak är män som anlägger bränder är avsaknaden av en fadersgestalt enligt min uppfattning av ytterst stor vikt vid prognostiseringen av en eventuell framtida brottslig bana.

Skolbildning

Gärningsmännen indelades enligt skolbildning

Figur 3

i följande grupper:

1. Grundskolans lågstadium (tidigare folk-/medborgarskola)
2. Grundskolans högstadium (tidigare mellanskola)
3. Student
4. Yrkesutbildning
5. Akademisk utbildning
6. Skolelev/studerande

Skolbildningen återges i vidstående figur 3.

Det kan konstateras att mordbrännarens skolbildning är tämligen låg. Hela 44 procent av dem har inte skaffat sig någon fortsatt utbildning efter grundskolan.

Yrke vid tidpunkten för gärningen

Mordbrännarens yrke framgår av vidstående figur 4. Det stora antalet sysslösa och skolelever/studerande är iögonfallande. Den största gruppen utgörs av personer som vid tidpunkten för gärningen varit anställda inom byggnadsbranschen och industrin.

Vid förövandet av brottet hade endast 34 procent av personerna anställning. Av dessa

hade bara hälften fast anställning medan den andra hälften utförde tillfälliga jobb. Helt utan arbete var 41 procent av alla, 21 procent gick i skola eller studerade och 4 procent var beväringar.

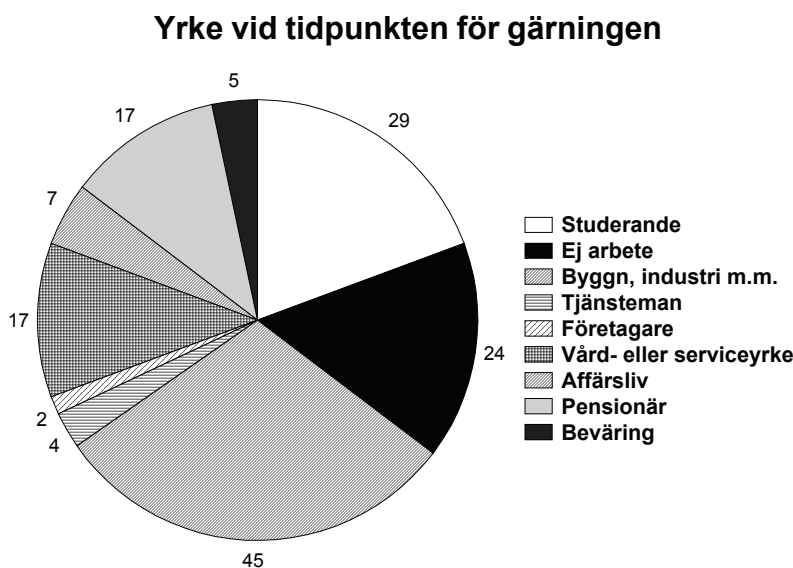
Värnplikt

Av de undersökta personerna hade 121 passerat värnpliktsåldern. Dessa 121 indelades i sådana som genomgått värnplikt, sådana som befriats från värnplikt och sådana som gjort civiltjänst. Värnplikten hade genomgåts av 56 mordbrännare. Av dessa hade 5 procent erhållit officersutbildning, 9 procent underofficersutbildning och 3 procent soldatutbildning. Hela 16 procent hade befriats från värnplikt.

Civilstånd

Ifråga om mordbrännarnas civilstånd kunde konstateras att vid tidpunkten för gärningen var endast 10 personer (7%) gifta. 20 personer var fränskilda och 3 personer levde i boskillnad. Hela 116 personer (77%) var ogifta. Någon form av kontaktsvårigheter, i synnerhet med det motsatta könet, förefaller uppenbara.

Figur 4

Mordbrännarens sjukdomar

Uppgifterna på denna punkt har endast en riktgivande funktion. Om personen själv vid förundersökningen uppgivit att han eller hon lidit av någon väsentlig sjukdom har detta noterats, men inga särskilda undersökningar har i detta avseende utförts. I alla fall har ca 25 procent av mordbrännarna konstaterats lida av någon väsentlig fysisk eller psykisk sjukdom, varav de sistnämnda svarade för 20 procent. Såväl fysiskt som psykiskt sjuka var 3 procent av mordbrännarna.

Självmondsbenägenhet

Självmondsbenägenhet vid tidpunkten för gärningen eller redan tidigare kunde konstateras för 14 procent av undersökningspopulationen. Skillnaderna härvidlag mellan män och kvinnor var emellertid avsevärda; av kvinnorna uppvisade 44 procent självmondsbenägenhet mot endast 7 procent för männens del.

Majoriteten av kvinnorna (52%) kunde hän-

föras till motivgrupp 4 (alkoholister, sinnessjuka eller mentalt rubbade). I de av kvinnor anlagda bränderna var föremålet för branden mycket ofta den egna bostaden och motivet självmord.

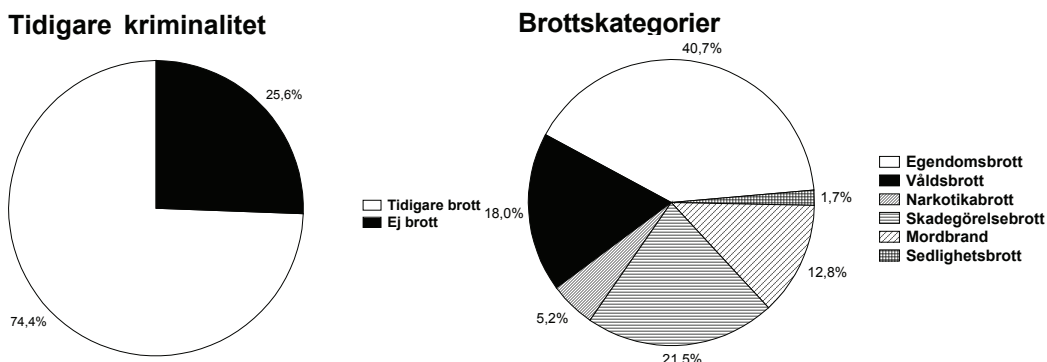
Bruk av alkohol och narkotika

Personernas alkoholbruk har uppskattats med stöd av vad de själva uppgivit eller utgående från uppgifter om anhållande för fylleri. Av hela populationen var det endast hos 7 procent som alkoholbruk inte kunde konstateras. Dessa personer var till största delen barn. Ringa alkoholbruk konstaterades hos 21 procent, måttligt bruk hos 43 procent och rikligt bruk hos 29 procent. Majoriteten av männen och kvinnorna var personer som använde alkohol i stor utsträckning. Bland dem som använde mycket alkohol var kvinnornas andel relativt taget större än männens.

Narkotika och mediciner hade också använts rätt allmänt, narkotika hos 6 procent och mediciner, speciellt psykofarmaka, hos 21 pro-

Figur 5

Tidigare kriminalitet Män

cent av personerna. Ca 5 procent av mordbrännarna var såväl narkotika- som läkemedelsmissbrukare. Ofta förekom därtill alkoholbruk. Mediciner användes i större utsträckning av kvinnorna än av männen.

För alla personers del utreddes deras eventuella berusningstillstånd vid tidpunkten för mordbranden. Det visade sig att över 80 procent av alla hade uppvisat något stadium av berusning då de anlade branden. En fjärdedel hade varit kraftigt berusade och hälften måttligt berusade. Man kan fråga sig om berusningstillståndet hade eftersträvats för att mordbranden skulle kunna utföras eller om berusningstillståndet rubbat personens omdömesförmåga i den grad att mordbranden hade blivit en följd av berusningen.

Tidigare kriminalitet

En variabel som studerades var huruvida mordbrännaren tidigare gjort sig skyldig till andra

brott, dvs. huruvida personen förekom i polisens register från förut. Brotts typerna och fördelningarna (män/kvinnor) framgår av figur 5.

Av de manliga mordbrännarna hade tre fjärdedelar begått brott redan före mordbranden. Av kvinnorna hade 44 procent gjort sig skyldiga till tidigare brott. Egendomsbrotten var den vanligaste brottstypen. Många hade registrerats för ett flertal olika slags brott.

Överraskande många som blivit fast och dömts för mordbrand fortsätter med sin kriminella verksamhet. Av alla hade ca 40 procent begått nya egendomsbrott. I de övriga brottklasserna var återfallssiffrorna följande: våldsbrott 9 procent, narkotikabrott 7 procent, skadegörelse 9 procent och ny mordbrand 7 procent. De som anlagt nya bränder återfanns utan undantag i motivgrupp 6 (egentliga pyromaner). I motsats till männen gjorde kvinnorna sig inte skyldiga till nya mordbränder.

Medbrottslingar

Mordbrand är i regel ett brott som gärningsmannen utför ensam, ty endast 30 procent av personerna har haft en medbrottsling. Om medbrottslingar förekommit kunde mordbrännaren då i 37 procent av fallen hänföras till grupp 5 (skadegörelse), i 26 procent till grupp 2 (hämd, svartsjuka osv.) i 22 procent till grupp 1 (försäkringsbedrägeri, utförande av annat brott), i 13 procent till grupp 7 (barn) och i endast 2 procent av fallen till grupp 6 (egentliga pyromaner).

Antalet bränder

De 150 personerna i denna undersökning hade åren 1983—1990 anlagt totalt 303 bränder, vilket ger ett genomsnitt på två bränder per person. När man ser till de olika motivgrupperna finner man emellertid avsevärda skillnader i antalet bränder. Följande tabell kan uppställas:

Motiv-grupp	Personer	Bränder	Av samtl. bränder
1	11	11	3,6 %
2	45	51	16,8 %
3	9	17	5,6 %
4	40	52	17,2 %
5	22	42	13,9 %
6	16	123	40,6 %
7	7	7	2,3 %

De egentliga pyromanerna (grupp 6) har anlagt ca 40 procent av samtliga bränder. I relation till pyromanernas antal skulle den genomsnittliga andelen i denna grupp utgöra 8 bränder per person. Av mordbrännarna hade 117 anlagt endast en brand, medan således 33 personer (22%) hade varit gärningsmän i fler än ett fall. Rekordet innehades av en som anlagt 30 bränder.

Förhållandet till föremålet för branden

Vid brottsutredningen är det av ytterst stor betydelse att få klart för sig mordbrännarens

personliga förhållande till föremålet för branden. I något över hälften av fallen kunde en tydlig hållpunkt konstateras mellan mordbrännaren och föremålet för branden. Detta faktum är av stor vikt vid utredning av ”svarta” mordbränder, om ett motiv till handlingen på något sätt står att finna. För männens del var brandobjektet mycket ofta en tidigare kvinnlig väns bostad eller bostadshus (vind, källare el. dyl.). För kvinnornas del var brandobjektet vanligen den egna bostaden.

Förhållandet mellan mordbrännaren och föremålet för branden återges av vidstående figur 6.

Tidpunkten för mordbränderna

De 303 bränderna fördelade sig under året som så att något fler bränder anlades på hösten och vintern än på våren och sommaren. De 330 bränderna i den tidigare undersökningen uppvisade en något annorlunda fördelning. Av dem hade ca 70 procent anlagts på hösten och vintern.

Fördelningen på veckodagar visar tydligt att bränderna i allmänhet anläggs under veckoslutet. Särskilt natten mellan fredag och lördag är en frekvent tidpunkt. Hela 86 procent av mordbränderna inträffar under kvällen eller natten.

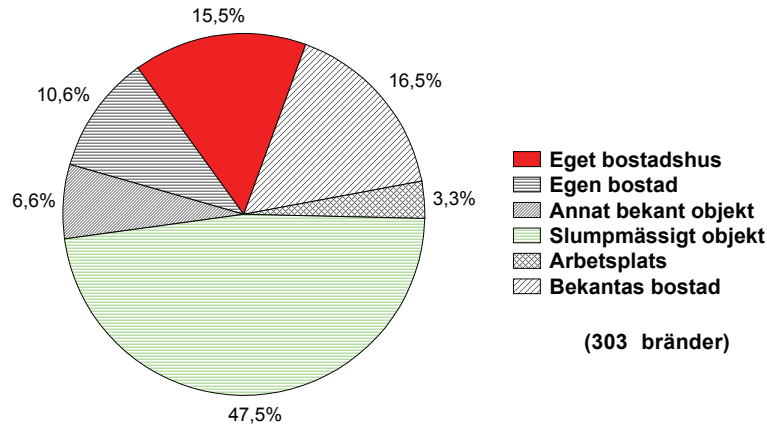
Det faktum att bränderna koncentreras till veckoslutet och till dygnets mörka timmar torde ha sin förklaring bl. a. i att alkoholkonsumtionen då är störst, problemen med mänskliga relationer accentueras, man är ledig från arbete och skola, personer som är benägna att utföra skadegörelse då är i rörelse och tröskeln för att anlägga en brand blir lägre. Samma faktorer inverkar enligt min uppfattning också när det gäller andra brottstyper.

Månens inverkan

I alla tider har det framförts antaganden om att vissa brott utförs särskilt under fullmåne och

Figur 6

Mordbrännarens förhållande till brandobjektet

fördensskull studerade jag för detta materials vidkommande månens position vid tidpunkten för mordbranden. Det visade sig att något fler bränder antändes under fullmåne och nymåne (56%) än under halvmåne (44%). Resultaten ger dock enligt min mening inte anledning till några mer långtgående slutsatser.

Mordbrännaren och brandplatsen

Mordbrännarens beteende efter antändandet av branden kan återges med följande intressanta tabell:

1. Stannade kvar på brandplatsen i 62 fall, (20%)
2. Avlägsnade sig från brandplatsen i 158 fall, (52%)
3. Avlägsnade sig, men återvände senare i 60 fall (20%)
4. Besökte brandplatsen senare (efter branden) i 5 fall (2%)
5. Deltog själv aktivt i släckningsarbetet i 5 fall (2%)
6. Anmälde sig själv för polisen i 13 fall (4%)

I ca hälften av fallen har mordbrännaren varit på eller kommit till brandplatsen då brandkåren eller polisen hunnit fram. Myndigheternas registrering av vilka som befinner sig på brand-

platsen är följaktligen av stor vikt med tanke på klarläggandet av hur branden uppstått. Iakttagelser om personer på brandplatsen bör alltid göras. Är någon berusad eller narkotikapåverkad? Hur betar sig personerna? Har någon av dem någon speciell relation till brandobjektet osv. Bland dem som påträffas på brandplatsen finns i ca hälften av alla fall just den som anlagt branden.

I Finland får polisen årligen kännedom om ca 1.500 mordbränder eller försök till mordbrand. Av dessa kan fortfarande klart över hälften utredas. Det faktiska antalet mordbränder är emellertid större än det antal som kommer till polisens kännedom. Det har uppskattats att ca 15 procent av alla bränder är sådana som med olika bakomliggande motiv uppsåtligen anlagts.

Vid utredningar av oklara mordbränder är det viktigt att försöka skissera upp mordbrännarens profil. Om motivet för branden kan klarläggas blir antalet potentiella mordbrännare genast mindre och utredningarna kan därigenom inriktas på ett begränsat antal personer.